

Nordre Bergenhus Amt's veiviservesen for Jostedalsbreen¹

AV ANDRÉ HORGEN

Sammendrag

Friluftslivet på Jostedalsbreen var allerede i 1820-årene så omfattende at brevandrere utgjorde et betydelig marked for lokale veivisere som kunne tilby veivisning eller breføring på Jostedalsbreen. I utgangspunktet var disse veiviserne uorganisert. Etter hvert ble imidlertid prisene på veivisertjenestene så høye at lokale embetsmenn innså behovet for å endre veivisernes status. I 1826 ble det tatt initiativ til å organisere veiviserne i et offentlig veiviservesen underlagt amtmannen i Nordre Bergenhus Amt. I tillegg til å regulere prisene på veivisertjenestene konkluderte man med at slikt veiviservesen bedre kunne ivareta sikkerheten til de reisende. Dette var årsaken til at Nordre Bergenhus Amt opprettet et offentlig veiviservesen i 1828 og beskikket to veivisere for Jostedalsbreen.

En gang mellom 1850 og 1870 mistet amtmannen oversikten over veiviservesenet, trolig p.g.a. manglende rapportering fra lavere embetsmenn som hadde ansvaret for organiseringen av veivisertjenesten. I denne perioden foregikk det ingen formelle beskikkelser av veivisere. Veiviseryrket gikk i stedet i arv fra far til sønn uten at det offentlige var delaktig eller ble informert. Resultatet av dette var at amtmannen måtte reorganisere veiviservesenet i 1881. Samtidig hadde økningen i friluftslivet ført til at stadig flere breoverganger var blitt tatt i bruk. I enkelte bygder resulterte dette i at personer utenfor veiviservesenet begynte å ta på seg veiviseroppdrag. Noen steder ble prisnivået på veivisertjenestene igjen urimelig høye. Dette medførte at amtmannen besluttet at veiviservesenet også måtte utvides til å omfatte veiviserne på disse breovergangene.

Amtmannen i Nordre Bergenhus Amt startet arbeidet med å reorganisere og utvide det offentlige veiviservesenet i løpet av 1880-årene. Mens dette arbeidet pågikk tok Den Norske Turistforening (DNT) initiativ til et landsdekkende patentførerervesen. Bakgrunnen for dette engasjementet var det stadig voksende fjellfriluftslivet i Norge generelt. I 1890 foreslo DNT ovenfor amtmannen at amtets veivisere skulle utstyres med organisasjonens patentførerhåndbøker i tillegg til amtets førerhåndbøker. Dette var amtmannen svært positiv til og han antydet dessuten at DNT burde ta over hele ansvaret for veiviservesenet. I 1890-91 ble dermed veiviservesenet privatisert. Amtet's veivisere i Oppstryn og Jostedalen ble underlagt DNT sin administrasjon. DNT ansatte i tillegg nye veivisere på andre aktuelle breoverganger på Jostedalsbreen og andre steder i den norske fjellheimen.

Det faktum at det offentlige tok på seg å organisere et veiviservesen på Jostedalsbreen bekrefter at friluftslivet i denne regionen hadde et betydelig omfang allerede tidlig på 1800-tallet.

¹ Denne artikkelen er, med små endringer, tidligere publisert i FRIFO's rapport fra konferansen "Forskning i friluft", på Øyer 19. – 20. november 2002. Artikkelen er basert på et kapittel i artikkelforfatterens hovedfagsoppgave "Ferdsele på Jostedalsbreen 1740-1940", frå 1999.

Nordre Bergenhus Amt's veiviservesen for Jostedalsbreen

I 1750 skrev presten i Jostedalen, Matthias J. Foss, at dersom man skulle over Jostedalsbreen måtte man ha med seg lokalkjente folk som ledsagere. Forholdene på overgangen mellom Krundalen i Jostedalen og Kvamme i Olden var så vanskelige at man til tross for varder av tre måtte:

[...] have med sig herfra velbekjendte Folk til Ledsagere: at man ikke skal enten fare vild eller falde ned i de forborgne dybe Huler og Gab, som paa sine Steder findes paa Bræen, hvor Sneen kan være sammendreven og ligge løselig ovenpaa Hulerne og Bedække dem. (Foss 1750, s. 19).

Disse ledsagerne eller veiviserne var trolig personer som jevnlig hadde benyttet seg av de tradisjonelle breovergangene i forbindelse med handel og annen ferdsel, slik at de hadde bedre kjennskap til rutene enn andre. De første vitenskapsfolkene og turistene, samt engelske turister, engasjerte disse veiviserne i forbindelse med breturer allerede tidlig på 1800-tallet. (Neumann 1924, s. 59, Bohr 1874, Keilhau 1874). Denne interessen for Jostedalsbreen blant de tilreisende la grunnlaget for ny næringsvirksomhet blant lokalbefolkningen.

Denne artikkelen bygger i stor grad på kilder fra Statsarkivet i Bergen som dokumenterer opptakten og organiseringen av et veiviservesen for Jostedalsbreen. Dette kildematerialet ble første gang brukt i forskningssammenheng i forbindelse med artikkelforfatterens hovedfagsoppgave med tittelen "Ferdsele på Jostedalsbreen 1740-1940". (Horgen 1999). Artikkelen vil ta for seg opptakten til og organiseringen av det som trolig er Norges første og eneste offentlige veiviservesen eller brevførervesen. Det vil også bli redegjort for hvordan veiviservesenet ble forvaltet, hvordan det ble reorganisert i 1881 og endelig hvordan det ble privatisert i løpet av 1890-91.

Opptakten til organiseringen av veiviservesenet

Da vitenskapsfolk og turister begynte å oppsøke Jostedalsbreen på begynnelsen av 1800-tallet, utgjorde disse et marked for veiviserne. I begynnelsen var det fritt fram for private tiltak. Sokneprest Aabel forteller at i 1826 ble de reisende tilbudt veivisning av tilfeldige veivisere. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 15. apr. 1826). Veiviserne var ikke organisert på noen måte, og tilbud og etterspørsel bestemte prisene på veivisertjenesten. Dette kommer fram i et brev fra sokneprest Aabel til amtmannen i Nordre Bergenhus Amt der soknepresten beklaget seg over at de reisende ble utsatt for vilkårlige og høye priser. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 15. apr. 1826). I det samme brevet henviste han til en samtale mellom de to på sist avholdte sommerting for Luster og Jostedalen, hvor presten hadde foreslått:

[...] at der paa sidstnævnte Sted [i Jostedalen] maatte af Amtet indsatt vorte en vismand som mod en fastsat Betaling skulde være forbundet til at ledsage Reisende over den farlige og uveibare Justedals-Bræen til Nordfjord. (Ibid).

Sokneprest Aabel begrunnet initiativet med at dette for det første ville sikre de reisende en veiviser, samt at de reisende ikke: “[...] udsettes for enkeltes vilkaarlige og ubillige fordringer, men ogsaa for at sikre egnens beboere en passende Godtgjørelse for en saa farlig og besværlig Reise [...]”. (Ibid). En annen kilde som bekrefter at høye priser var et problem, er Bergens bispen Jacob Neumann. I sin rosende omtale av veiviseren sin, “Skydsskafferen Bernt” fra Marifjøra, skriver han:

[...] som og paa Bræerne; et paalideligt Menneske, og billig i sine Fordringer, hvilket sidste ellers begynner at gaae af Moden, siden Englænderne have faaet Vane paa at komme her, og med rund haand at udøse Sedler, ei blot af de hvide, men selv af de blaae og de gule, som havde de intet værd. (Neumann 1824, s. 59).

Av dette ser vi at sokneprest Aabels bekymringer var betimelige. Allerede i 1820-årene var omfanget av engelske turister på Jostedalsbreen så stort at det oppstod et behov for å regulere prisene på veiviseretjenestene. Det var altså omfanget av de tilreisendes friluftsliv på Jostedalsbreen som førte til at det ble hensiktsmessig og nødvendig å organisere veiviserne i ett veiviservesen.

Som veiviser fra Sogn, anbefalte Aabel Paul Ottesen Mjølvær (1776-1847), som var eier og gårdbruker på gården Mjølvær i Jostedalen. Han ble beskrevet i brevet som redelig og godt kjent på breen, og de vilkårene han satte var både billige og passende ifølge folk som presten hadde snakket med. Bruket hans lå dessuten gunstig til og han var allerede den de fleste reisende henvendte seg til når de trengte en veiviser. Dette var også naturlig da gården fungerte som skystasjon på den tiden. Aabel foreslo avslutningsvis at veiviseren skulle avgis et mannskap fra det militære som hjelpere i forbindelse med veiviseroppdrag, samt at en tilsvarende anordning ble organisert i Nordfjord. (Ibid, S.A.B. 1875. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Sk.st. In. S. 2 A 3. 1843-1936. Brev datert 24. feb).

Organiseringen av det offentlige veiviservesenet

Som følge av initiativet til Aabel kan man følge saksgangen i korrespondansen til og fra amtmannen i Nordre Bergenhus Amt fra perioden 15. april 1826 til 26. januar 1829. I hovedsak består denne korrespondansen av brev fra amtmannen til fogdene i Sogn og Sønd- og Nordfjord, og videreforsendelser til lensmennene i henholdsvis Jostedalen og Oppstryn, samt svarene på disse

henvendelsene. Ett av svarene, fra lensmann Ole Hansson Urdahl i Jostedalen, støttet initiativet fra sokneprest Aabel. I et brev datert 29. september 1826 skrev han følgende:

[...] denne underetning ville blive meget nyttig og forebygge mange ubehageligheder ligesom og den foreslagne Paal Mielvær der er bekiendt af sin redelighed synes at være den aller bekvemmeste til at blive ansatt som Veiviser. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 29. sep. 1826)

Fogd Endresen i Sogn kunne i tillegg begrunne behovet for en veiviser med at ordningen kunne virke forebyggende m.h.t. ulykker. Han skrev at han var:

[...] underrettet om, at der ofte reiser Folk over Justedalsbræen mellom Nordfjord og Sogn og det har ved flere Gange været Tilfælde, at folk ere paa saadan Reise omkomne ved at falde ned i Iissprekkerne, deels paa anden maade, saa anseer jeg det meget gavnligt at træffe Indrætning hvorved ovenmeldte Ulykker kan forebygges [...]. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 25. feb. 1827).

Amtmann Hagerup fulgte også rådet fra sokneprest Aabel, om å undersøke om tilsvarende anordning var nødvendig i Nordfjord. Den 4. mai 1827 skrev sokneprest Kammermeyer et brev til fogd Hanssen i Sønd- og Nordfjord, hvor han gjorde rede for de undersøkelser han hadde foretatt, på amtmannens forespørsel:

Foranstaltningen er med Bifald funden baade nødvendig og høyst gavnlig; thi anbefales i saa henseende enten en eller begge de Mænd Lasse Lassesen og Anders Martinusen, der bor paa Gaarden Gredung, beliggende tæt under Bræen, som duelige, paalidelige og med den høyst farlige Vej saa bekiendte at bemeldte Function Kunde dem overdrages og de af Amtet dertil ansettes. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 4. mai. 1827).

De to som ble anbefalt som veivisere fra Oppstryn var Lasse Lasseson Gredung (1785-1851) og Anders Martinusen Erdale Gredung (1791-1853), begge gårdbrukere på hvert sitt bruk på gården Greidung. (Aaland 1932, s. 253). I et brev fra lensmann Kirkhorn i Oppstryn anbefales dessuten gårdbrukeren og driftekaren Rasmus Martinusen Erdale (1788-1858) som veiviser på samme overgang. (Ibid, brev datert 23. mai. 1827. Dette forarbeidet førte til at amtmannen henvendte seg til "Den Kongelige Norske Regjerings Justis- og Politi-Departement" i februar 1828. (Ibid. Kladd datert februar 1828). Et drøyt halvår senere lå den Kongelige resolusjonen av 20. september 1828 på amtmann Hagerups kontorpult. (Ibid, brev datert 4. okt. 1828). I resolusjonen står det følgende:

-Kongl. Res. 1. at her ved Foranstaltning af Amtmanden over nordre Bergenhus Amt skulle ansættes 2 Veivisere, den ene i Justedalen og den Anden i Indvigens Præstegjæld, til at ledsage Reisende, der pasere Justedals Bræerne, hvis Betaling m. B. reguleres af Amtmanden.

2. At vedkommende Sessionsdeputation bemundiges til indtil Videre til hjælp ved Veivisningen paa Forlangende at afgive til enhver af de ansættende Veivisere et ungt med de locale Omstændigheder nøie bekjent, værnepligtig Mandskab, hvis Tjenestetid fastsættes til 7 Aar, og hvem der skal paaligge, personligen at udføre den overtagne Ombudstjeneste. (Schmidt 1849. Kongelige Resolusjon av 20. september 1828).

Av dette ser vi at amtmannen i Nordre Bergenhus Amt, samt Justis- og Politi-departementet, anså det som viktig at det ble organisert et veiviservesen på breovergangen mellom Jostedalen og Stryn.

Ansettelsen av veiviserne

Så til selve ansettelsen av veiviserne. Av brevene fra perioden 1826 - 1829 fremgår det ikke hvem som ble ansatt som veivisere i Jostedalen og Oppstryn, og heller ikke om det ble ansatt noen veivisere. Korrespondansen vedrørende saken etter den 26. januar har ikke vært å finne i arkivmappen. Men i fylkesmannens Journal 7, fra 1879 - 1882, henvises det i 1881 til beskikkelser av breførere fra 1829, så beskikkelsene ble foretatt. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 7. 1879-1882). I den sammenheng er det verdt å merke seg at det ikke finnes henvisninger til andre årstall før 1881 vedrørende denne saken i denne journalen.

Selve beskikkelsene av veivisere fra 1829 ble imidlertid innført i fylkesmannens kopibok fra 1826 - 1831. Initiativet fra sokneprest Aabel i 1826 førte altså både frem til en kongelig resolusjon og offentlige beskikkelser av veivisere både i Jostedalen og i Oppstryn. Beskikkelsene er datert 10. februar 1829, og den første beskikkelsen lyder: "Beskikkelse for Lasse Lassesen Gredung af Indvigens Præstegjæld til at være Veiviser over Justedals Bræen fra Gredung til Mjelvær".² Det henvises til kongelig resolusjon av 20. september 1828, og brevet fra justis- og politi-departementet 4. oktober 1828. Det andre punktet er beskikkelsen av brefører Paul Ottesen Mjelvær som er: "[...] beskikket til

² Fra Oppstryn hadde trolig både Lasse L. Gredung, Anders M. E. Gredung og Rasmus M. Erdale fungert som tilfeldige veivisere i tiden før beskikkelsen fant sted. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 23. mai. 1827 og 26. jan. 1829). Sannsynligvis har det bodd potensielle veivisere på Gredung langt tilbake i tid. Gården har jo det fortrinnet at den ligger nærmest breen på Oppstryn-siden. Hvis veiviseryrket har gått i arv fra far til sønn, kan det tenkes at f.eks. Lasse Lassesen sin far Lasse Lassesen Folven (1767-1830) var brefører rundt 1800. (Aaland 1932).

Veiviser over Bræen fra Sogn til Nordfjord”.³ (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.B. Kb. 1. 25.7. 1826-31. 12. 1830. 1829. No. 21).

Beordring av vernepliktig mannskap i Jostedalen

I brevene fra perioden 1826 - 1829 fremgår det heller ikke noe vedtak om beskikkelse av et “værnepligtigt Mandskab”, som omtales i resolusjonen fra 1828. Sokneprest Aabel foreslo i 1826 at et slikt mannskap skulle bistå veiviseren. Resolusjonen fastslo videre at den lokale “Sessionsdeputation” skulle avgi unge, lokalkjente, vernepliktige menn som veivisernes hjelpere. Den eneste kilden som viser at denne ordningen trådte i kraft i denne perioden er et brev i privat eie, utformet som en “sesions-resolution”. Av dette brevet fremgår det at Anders Andersen Haugen ble beordret til å bistå Paul Ottesen Mjølvær i Jostedalen, som veiviser over Jostedalsbreen:

Sessions-Resolution for Ungt Mandskab Anders Andersen Haugen til at være til hjelp med Veivisningen over Justedalsbræen fra den 1ste August 1829. (Sessions-Deputation for det Sognske nationale Jægercorps den 13de October 1829).

Dette var i henhold til “Lov om Værnepligten” av 5. juli 1816. Der det i § 10 står følgende: “Til de civile Ombud afgives de fornødne unge Mandskaber, naar disse dertil er villige og af Overøvrigheden forlanges. De tjene som saadanne, i 7 Aar [...]”. (Schmidt 1849, s. 17). Liknende ordning ble sannsynligvis også iverksatt i Oppstryn, uten at jeg har kilder som bekrefter dette fra denne perioden.

Forvaltningen av veiviservesenet 1829 - 1881

Som jeg har nevnt tidligere, er det ikke arkivert noe korrespondanse vedrørende den offentlige veivisertjenesten på Jostedalsbreen etter beskikkelsene i februar 1829. Korrespondanse til og fra amtmannen angående denne saken ble trolig ikke gjenopptatt før i 1881. Dette viser fortegnelser gjort i journalen til fylkesmannen 8. april 1881. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 7. 1879-1882. 8. apr. 1881). Da skrev amtmannen i Nordre Bergenhus Amt et brev til fogden i Sogn:

³ Paul Ottesen Mjølvær fungerte sannsynligvis som tilfeldig veiviser i tiden før han ble amtets offisielle veiviser. Han ble født i 1776 som eldste sønn og var voksen nok til å være veiviser i minst 30 år før han ble beskikket i 1829. Faren hans Otto Paulson Mjølvær (1747-1832) kan også ha vært veiviser før ham igjen. Det finnes nemlig mange eksempler på at veiviseryrket gikk i arv fra far til sønn. Slekten deres har vært brukere av gårdene Mjølvær, Lien eller Kronen helt tilbake til tidlig på 1600-tallet. (Øyane 1994). Dette er alle gårder som ligger gunstig til i forhold til breen og breovergangene, og det har vært veivisere i tilknytning til alle disse gårdene i perioder på 1800- og 1900-tallet.

Ved Kongl. Resol. af 20 Sept 1828 er bestemt, at der i Jostedalen skal være en Veiviser for at ledsage Reisende der passerer Jostedalsbræen og at hans Betaling derfor skal reguleres af Amtmanden. I den anledning skal jeg bede undersøgt og meddelt, om der nu er ansat nogen saadan Veiviser og i bekræftende Fald under hvilke Vilkaar. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 8. apr. 1881).

Tilsvarende brev ble også sendt til fogden i Sønd- og Nordfjord. (Ibid). Av disse brevene kan det se ut som om amtmannen i Nordre Bergenhus Amt ikke var oppdatert m.h.t. veivisertjenesten. Dette er trolig riktig, for den siste veiviser-beskikkelsen amtmannen foretok selv er fra 1846. Da ble Knud Lassesen Gredung (1824-1857) beskikket som veiviser etter faren Lasse Lassesen Gredung. (April 1846. N 476. Fylk.m. S. og Fjrd. I.Aa. Kol. k.b. 35. 1845-1846. S.A.B, Aaland 1932).

Overoppsynet med veivisertjenesten delegeres

Årsaken til at amtmannen ikke var oppdatert m.h.t. veivisertjenesten skyldes sannsynligvis at ansvaret for veivisertjenesten ble delegert til lavere myndigheter rundt 1850. Enkelte kilder tyder på at en slik delegering fant sted. En beskikkelse av Anton Thorsen Gredung (1799-1893) som veiviser ble f.eks. foretatt av lensmannen i Oppstryn i 1857, tilsynelatende uten at høyere myndigheter var inne i bildet. (S.A.B. L.m. Str. og Innv. 27,7. Jrl. 1856-1863).

Amtmannen har trolig ikke mottatt rapporter om hvordan veivisertjenesten ble forvaltet fra sine embetsmenn. Dette kan ha medført at amtmannen har mistet oversikten. Dessuten tyder enkelte kilder på at verken fogd eller lensmann har hatt den helt store oversikten selv. I korrespondansen mellom amtmann, fogder og lensmenn i perioden 1881 - 1882, spørres det nemlig stadig etter kopier av gamle veiviserkontrakter, uten at slike kan finnes i noen arkiver. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 26. sep og 19. nov. 1881 og 4. feb. 1882). Den eneste kilden som bekrefter beskikkelsen fra 1857 er f.eks. lensmannens journal. Noen kontrakt har ikke vært mulig å oppspore. (S.A.B. L.m. Str. og Innv. 27,7. Jrl 1856-1863. 19. Marts. 1857).

Veiviserne fra Oppstryn

I 1881 var det tydelig at amtmannen ønsket å oppdateres m.h.t. veivisertjenesten. I svaret på amtmannenens henvendelse fra fogden i Sønd- og Nordfjord, ble det henvist til lensmannens beskikkelse utstedt den 8. mai 1857: “[...] for Anton Thorsen Gredung til at fungere som Veiviser over Breden fra Greidung i Opstryn til Mjelver i Jostedalen [...]”. Videre skrev fogden:

Anton T. Gredung er nu en gammel mand, der ikke paa flere Aar har fungeret som veiviser.

- Losningen, som den kaldes, har i den senere Tid været udføret efter acort af hvem som helst og navnlig af Anton T. Gredungs søn, Thor Antonsen Gredung. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 2. mai 1881.).

I Oppstryn overtok altså Anton Thorsen Gredung som veiviser i 1857, mens det var sønnen Thor Antonsen Gredung (1834-1917) som fungerte som veiviser i 1881. Når sønnen overtok etter faren vet jeg ikke. Men kilder viser at sønnen f.eks. tok på seg et veiviseroppdrag i 1875. (B. 1875, s. 149).

Amtets første veiviser i Oppstryn, Lasse Lassesen Gredung, døde i 1851. Før den tid hadde han overlatt veiviseransvaret til sin sønn Knud Lassesen Gredung. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 22. jun. 1881, Aaland 1932). Denne overtakelsen var amtmanden kjent med da dette var den siste beskikkelsen som ble foretatt fra hans kontor i april 1846: “-med Vedtagelse af navnet Knud Lassesen istedetfor Lasse Lassesen, ordlydende med sidstnævntes Beskikkelse af 10. Februar 1829”. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. I.Aa. Kol. k.b. 35. 1845-1846. April 1846. N 476).

Veiviseryrket i Oppstryn gikk altså i arv i to generasjoner inntil Knut Lassesen Gredung døde i 1857. Da beskikkelsen ble overført til Anton Thorsen Gredung på nabobruket. På dette tidspunktet var Knut Lassesen Gredung`s sønn, Lasse Gredung, bare 11 år og for ung til å overta etter faren. (Aaland 1932, Folketellingen 1865. 331 B. Stryn). Senere fremgår det av korrespondansen at Anton Thorsen Gredung lot veiviseryrket gå i arv til sin sønn, Thor Antonsen Gredung, sannsynligvis en gang i 1860- eller 1870-årene, uten at det ble foretatt en formell overtakelse i samråd med det offentlige. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 2. mai 1881).

Beordring av vernepliktig mannskap i Oppstryn

Når det gjelder beordring av vernepliktige mannskap i Oppstryn ser det ut til at amtmanden egentlig ønsket at Knud Lassesen Gredung skulle tjene sin verneplikt som “veiviser-dreng” i 1846, noe “Krigscommissariatet” gikk imot:

[...] paa Krigscommissariatets Skrivelse af 24. Marts 1846 om at Knud Lassesen Gredung ikke antages at kunne afgives til Veiviserdreng paa grund af foranførte har Amtet fundet sig foranlediget til at beskikke Knud Lassesen Gredung til Veiviser [...]”. “- Det bemerkes at denne beskikkelse ikke fritager Knud Lassesen for den ham paaliggende Vernepligt. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. I.Aa. Kol. k.b. 35. 1845-1846. April 1846. N 476 og N 478).

Som veiviserens hjelper ble vernepliktige Absalon Absalonsen Ytreeide rekvirert. I henhold til pkt. 2 i den kongelige resolusjonen fra 1828. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. I.Aa. Kol. k.b. 35. 1845-1846. April 1846. N 478. Schmidt 1849, s. 17). Denne ordningen varte imidlertid bare i 6 år. Da Anton Thorsen Gredung ble beskikket fikk han nemlig ingen "veiviserdreng", ifølge lensmannens journal:

[...] med 1 bilag til Fogden i Sønd- og N. fogderi, skal jeg tillade mig at oplyse, at Gaardmand Anton Thorsen Grædning, paa Grund af Amtets foranstaaende paategning af 10 f.M, nu for mig har erklært sig villig til indtil videre at overtage Veiviseritjenesten over Jostedalsbræen, uden at erholde noget ungt værnepligt Mandskab. (S.A.B. Lensmannen i Stryn og Innv. 27,7. Journal 1856-1863. 8. april 1857).

Dette kildematerialet viser at ordningen med et vernepliktig mannskap som skulle bistå veiviseren også ble praktisert i Oppstryn, som i Jostedalen, i én periode.

Veiviserne fra Jostedalen

I 18881 ønsket amtmannen også å oppdateres m.h.t. situasjonen i Jostedalen. I svaret på amtmannens henvendelse, fra lensmann Faaberg, opplyses det at det ikke hadde vært ansatt noen veiviser i Jostedalen på de siste 7 å 8 år. Dette hadde imidlertid ikke medført noen vanskeligheter for de reisende, fordi det bodde en kar i dalen som var godt kvalifisert som veiviser. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev datert 19. apr. 1881).

Lensmannen siktet da til sin sønn Rasmus Larsson Faaberg (1843-1922). Hvem som var veiviser i Jostedalen etter at Paul Ottesen Mjølver ble for gammel og før Rasmus Larsson Faaberg overtok rundt 1870 er uvisst p.g.a. manglende kildemateriale. ⁴ Det eneste som synes på det rene er at brukerne av Faaberg, på ett eller annet tidspunkt, overtok veiviseransvaret. Da kan det tenkes at lensmann Lars Rasmusson Faaberg (1803-1883) selv fungerte som veiviser inntil sønnen kunne overta. ⁵ (Øyane 1994).

⁴ Veiviseryrket kan ha gått i arv fra far til sønn. Paul Ottesen Mjølver's eldste sønn, Anders Paulsen Mjølver (1798-1858) tok f.eks. over bruket etter faren. Men om han, eller andre etterkommere overtok veiviseryrket, er det ingen kilder som kan bekrefte. Mjølver fungerte forøvrig som skysstasjon frem til 1875, da skyssansvaret ble overført til gården Nigar. (Øyane 1994, S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Sk.st. In. S. 2 A 3. 1843-1936. Brev datert 24. feb. 1875).

⁵ Faren til lensmann Lars Rasmus Faaberg het Rasmus Endreson Faaberg (1802-1887) og flyttet fra Endreheim under gården Lien, til gården Faaberg i 1833. Jeg har ingen kilder som kan bekrefte at han var veiviser, men han var sønn til Endre Hansson Lien som var veiviser for Gottfried Bohr på hans tur til Lodalskåpa i 1820. (Øyane 1994).

Det offentlige veiviservesenet anno 1881

I 1881 manglet brebygdene offentlig ansatte veivisere. Resultatet av dette var at prisene på veivisertjenestene ble vilkårlige, og gjerne for høye, til tross for at det var en viss konkurranse om veiviseroppdragene. I Oppstryn måtte Thor A. Gredung, som uoffisielt overtok som veiviser etter sin far, konkurrere med Jørgen Pedersen Grønfur (1843-1906). I et brev fra Grønfur til lensmann A. Lund i Stryn bekreftes det at prisnivået på veivisertjenesten kunne være relativt høyt:

[...] jeg har fulgt mange Reisende der over og jeg har hørt at der Blev Klaget til Amtet, at Thore er for Dyr, som han ogsaa er han tar fra - 20 Kr til 40 Kr. Jeg tengte da jeg hørte at det var klaget da tengte jeg det var en som hed Gulber i fra Kristiania som Jeg og min Broder Iver fulgte over i 1880 han var vred paa Thore for at han var for Dyr. (S.A.B.Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 22. jun. 1881).

I Jostedalen kunne Rasmus L. Faaberg sannsynligvis også ta seg godt betalt da han nærmest hadde monopol på veivisningen over til Oppstryn. Kanskje dette var bakgrunnen for at presten i Jostedalen, i 1881, tok initiativ ovenfor amtmannen for å få reorganisert veiviservesenet. I et brev til fogden i Sogn etterlyste nemlig presten Wollert Johan Lyder Davidson Frich fast ansatte veivisere:

Jeg skal tillade mig at udtale, at ansættelse af en Veiviser for Reisende, der Krysser Jostedalsbreen, maa efter min formening ansees for ønskelig, for ikke at sige nødvendig Foranstaltning, I de snart 5 Aar, jeg har boet i Jostedal og kommen i kontakt med alle de Reisende, har jeg ofte haat Anledning til at beklage, at jeg ikke har kunnet henvise dem til en fast ansat Fører, men har maattet overlade til dem selve at opsøge en Veiviser og at akkedere med denne om Betalingen, hvilket paa Grunn af de flestes Ubekjennskab til Sproget fører til atskillige Vanskeligheder. (Ibid. Brev 3. mai 1881).

Dette brevet ble videresendt til amtmannen i Nordre Bergenhus Amt som konkluderte med at det burde ansettes en veiviser i Jostedalen. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 7. 1879-1882. 20. mai 1881). Dette førte til at amtmannen sendte brev til fogdene i Sogn og Sønd- og Nordfjord der det ble henvist til “[...] Kongl. Resol. af 20 Sept 1828 [...]” hvor det var bestemt at det skulle være offentlig ansatte veivisere over Jostedalsbreen. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 8. apr. 1881). Det var i dette brevet han etterlyste informasjon om situasjonen m.h.t. veiviservesenet i begge fogderiene. Jeg minner om svarene, der det fra Oppstryn opplyses at Anton Thorsen Gredung hadde overlatt veiviseransvaret til sin sønn Thor A. Gredung. Og fra lensmannen i Jostedalen der det opplyses at Rasmus L. Faaberg var den som vanligvis tok på seg veiviseroppdrag på den siden av breen. (Ibid. Brev 19. apr. og 2. mai 1881).

Veiviservesenet reorganiseres 1881 - 1890

Situasjonen m.h.t. til veiviserne i 1881 var nesten den samme som i 1826, da sokneprest Aabel tok initiativet til et organisert veiviservesen. Denne situasjonen var neppe tilfredsstillende, verken for veiviserne, det offentlige eller de reisende. Dessuten forelå det en kongelig resolusjon som sa at det skulle være offentlig ansatte veivisere på Jostedalsbreen. Dette var bakgrunnen for at amtmannen i Nordre Bergenhus Amt startet reorganiseringen av veiviservesenet i 1881.

Økonomiske forhandlinger.

Reorganiseringen av veiviservesenet skulle komme til å innebære tøffe økonomiske forhandlinger for Nordre Bergenhus Amt, spesielt i forbindelse med ansettelse av ny veiviser i Jostedalen. At det var relativt gode penger å tjene som veiviser på slutten av 1800-tallet er nemlig udiskutabelt. Inntektene kunne vel å merke variere avhengig av konkurransen, men 20 - 40 kroner for en tur over breen, som i sitatet ovenfor, var mye penger på den tiden. Et annet eksempel på god betaling er følgende episode fra Nesdal i Olden fra 1889. På den tiden var veiviserne i Oppstryn og Fåberg igjen organisert av det offentlige, men ny-oppgåtte breoverganger åpnet for at andre uoffisielle veivisere kunne tjene gode penger. Jacob Næsdal begynte f.eks. på eget initiativ som veiviser fra Olden. På en tur forlangte han:

[...] 40 Kr for sig og en Ledsager hos en Tysker, han fulgte hertil f.A og uagtet Tyskeren trackerte ham med baade Aftensmad og Øl til, knurrede han over at han ikke erholdt "Drikkepenge". De var gaaet ut Kl 3 Morgen og var her Kl 8 Aften og Føreren var sikker paa at være hjemme den næste dag. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 25. mar. 1890).

Lensmannen i Jostedalen konkluderte i den forbindelse med at: "Slikt forekommer mig at være vel skikket til at skremme Folk fra at besøge vore Tractr". (Ibid).

Når veivisertjenesten ble regulert av amtet måtte det opereres med mer moderate priser. Kanskje det var en av grunnene til at amtet ikke til enhver tid ble holdt informert om hvem som var veivisere i 1860- og 1870-årene? I kontrakter fra 1883 kommer det f.eks. klart frem hvilken ulempe det kunne være for veiviserne at amtet regulerte prisene. Den gang var lønnen fastsatt til 12 kroner for overgangen mellom Greidung og Faaberg, med et tillegg av 2 kroner hvis turen tok mer enn 14 timer.⁷

⁷ Til sammenlikning ble det i 1826 foreslått en betaling på 1 spesidaler (Delt i 5 ort á 24 skilling) og 60 skilling for å føre en mann på overgangen Greidung - Faaberg. (1 spesidaler var ca. 4 kroner ved overgangen til kronemyt i 1874). Fra midten av oktober til midten av mars anbefales det imidlertid å høyne betalingen til 2 specidaler: "[...] da saavel Været som Føret paa den tid er ustadigere enn paa den øvrige Aarets Tid". (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 15. apr. og 23. mai 1887).

(Ibid. Kontrakt 26. apr. 1883). Hvis man som uoffisiell veiviser noen ganger kunne få hele 40 kroner for en tur, innebar dette en lønnsforskjell på hele 28 eller 26 kroner i forhold til amtets regulativ.

Ny veiviser i Oppstryn

I Oppstryn var det lensmannen som fikk ansvaret for å lyse ut stillingen som amtets veiviser, og i bygda var det flere aktuelle kandidater. Jørgen Pedersen Grønfur skrev f.eks. til lensmannen at han hadde “stor trang” for penger og avsluttet brevet med en bønn til lensmannen: “Kjære jør vad jøres Kan for at faa mig ansat [...]”. (Ibid. Brev 22. jun. 1881). Grønfur var forøvrig gift med Pernille Knutsdatter Gredung, datteren til den gamle veiviseren Knut Lassesen Gredung. Det var Knut som var sønn til den første offentlig veiviseren fra Oppstryn, og normalt skulle veiviseryrket ha gått videre i arv fra Knut til sønnen Lasse Gredung. Men da Knut døde var Lasse bare 11 år og veiviseryrket ble overtatt av Gredung-familien på nabobruket. Grønfur skrev i den forbindelse at hans svoger Lasse lenge hadde ønsket at veiviser-kontrakten skulle tilbakeføres til familien. (Ibid. Brev 22. jun. 1881, Aaland 1932, S.A.B. Folketellingen 1865. 331 B. Stryn). Grønfurs innstendige bønn og engasjement i saken bekrefter at det var økonomisk fordelaktig å være veiviser.⁸

I tillegg til Jørgen P. Grønfur søkte også Rasmus Jansen Erdal og Thor A. Gredung på jobben. Til tross for Grønfurs bønn anbefalte lensmann Lund Thor A. Gredung som veiviser. Lensmannens begrunnelse var som følger:

Jeg har intet synderlig personlig Bekjendskab til noen af Ansøgerne, men efter almindligt omdømme skal Thor Antonsen Gredung være den af den mest anbefalelsesverdige. (Ibid. Brev 22. jun. og 27. jun. 1881).

Thor A. Gredung tok også selv initiativ direkte ovenfor amtmannen i Nordre Bergenhus Amt, vel et halvt år etter at han var blitt anbefalt av lensmann Lund:

I anledning af at min fader Anton Thors. Gredung, som beskikket og ansat Lods eller

⁸ At veiviseryrket kunne hjelpe på økonomien tyder følgende på: I februar 1884 erklærte Lars Larssen Lien at han ønsket å ta på seg jobben som veiviser fra Jostedalen. Han gjorde dette for å hjelpe noen naboer og to husmenn under sitt eget bruk slik at disse kunne få en ekstra inntekt. Selv hadde han bare tenkt å ha det formelle ansvaret siden de andre karene ikke var tilstrekkelig kjent oppe på breen. Da dette kom for en dag ble disse oppfordret av lensmann Tvedt i Jostedalen til å gjøre seg kjent på breen og søke på nytt om et år: “[...] der er tre fire Personer, nemlig L. Liens 2de Husmænd og 2de af hans Naboer, der meget gjerne ønsker Posten, kunde det maaske henstilles til en eller flere af disse i indeværende Sommer, at erhverve det manglende Kjendskab til Bræen, mod Udsigt til Ansættelse senere. Det er alle unge og raske Mænd”. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 1883-1886. Brev 13. feb. og 24. mai 1884).

Veiviser over Jostedalsbreen er bleven saa gammel, at han for lengere Tid tilbage, ikke har været i Stand selv, at forrette som Veiviser men, at jeg som hans eldste Søn, og Gaardbruger Thor Antons. Gredung har fungert som Veiviser i lengre Tid. Saa er det jeg herved ærb. tillader mig at ansøge det høie Amt om at blive beskikket Veiviser fra Gredung i Stryen til Faaberg i Jostedalen. I 20 til 30 Aar har jeg forstaaet og forrettet i min Faders Sted, og Indherberget Reisende og min Dagbog inviser, at de reisende, har fundet sig vel fornøiet i Hjemmet, saavel som paa Reisen. (Ibid. Brev 6. jan. 1882).

Amtmannen tok dette brevet og lensmannens anbefaling til følge og startet forhandlinger med Gredung. Forslag til kontrakter ble utvekslet og kommentert. I et brev framla Thor A. Gredung et forslag om at han, som offentlig veiviser, burde ha krav på halve betalingen hvis en konkurrent tok på seg å ledsage en reisende over breen. Dette begrunnet han med at han selv var kontraktbundet til hele tiden å være tilgjengelig for de reisende. (Ibid. Brev 26. okt. 1882). Det bekrefter også at konkurransen om turistene kunne være hard i Oppstryn på denne tiden. Kravet ble imidlertid ikke tatt til følge. Likevel kom partene til enighet i Oppstryn, og kontrakten mellom Thor A. Gredung og Nordre Bergenhus Amt ble underskrevet av veiviseren den 27. mars 1883 og "vedtages" av amtet den 26. april samme år. (Se figur 23 på neste side). Samtidig mottok Gredung NBA's førerhåndbok. I den skulle de reisende føre seg opp og legge til eventuelle kommentarer. Boken skulle så kontrolleres av fogden med jevne mellomrom, noe som også ble gjennomført f.eks. den 19.10. 1986. (Ibid. Kontrakt 27. mar. 1883).

Ny veiviser i Jostedalen

Den 20. mai 1881 ble det besluttet at det burde ansettes en ny offentlig veiviser i Jostedalen. Fogden i Sogn gav lensmann Lars R. Faaberg oppdraget med å lyse ut stillingen. Bekjentgjørelsen ble dermed lest opp på kirkebakken og oppslag ble hengt opp i prestegården den 24. november 1881. To anbud kom lensmannen i hende. Det ene var fra husmannsønnen og lauskaren Anders Nielsen Faaberg og det andre fra gårdbrukeren og veiviseren Rasmus L. Faaberg, lensmannens egen sønn. (Ibid. Brev. 4, 5, 10. jan og 2. jun. 1882). Om anbydernes kvalifikasjoner uttalte lensmannen følgende:

[...] Rasmus Larsen Faaberg er den Mand, som i flere Aar saagodtsom udelukkende har ledsaget de Reisende over Breden paa forannevnte Strøg. Han er saaledes vel bevandret og kjendt med Breden i enhver henseende, og mange saaledes have lært ham at kjende, som en erfaren, duelig og paalidelig Veiviser. Anders Nielsen Faaberg er meget litet bekjent med Reisen over Breden og i vanskelige Tilfælde har han ingen erfaring. Han ansees derfor være mindre paalidelig og stø. Jeg tør saaledes ikke anbefale ham til Veiviser over Breden. (Ibid. Brev 10. jan. 1882).

Rasmus L. Faaberg ble dermed anbefalt som veiviser av amtmannen den 6. februar 1882. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 7. 1879-1882. 6. feb. 1882).

Av korrespondansen fremgår det at det foregikk forhandlinger over flere måneder i første halvdel av 1882, mellom de to partene, om prisen på veivisertjenesten. Som betaling forlangte Rasmus L. Faaberg 20 kr for hver tur helt over breen. Thor A. Gredung hadde fått kontraktfestet bare 12 kr, mens tilbudet fra ham hadde vært helt nede i 8 kr pr. tur helt over breen. Amtmannen konkluderte derfor med at Faaberg sitt krav var for høyt og anmodet den nye lensmannen i Jostedalen, lensmann Tvedt, om å finne “[...] en paalidelig Mand, der maatte ville overtage Veivisertjenesten og Bæretjenesten over Jostedalsbræen for en rimeligere Betaling end af Rasmus Larsen Faaberg forlangte [...]”. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 1. mar. 1882).

Lensmann Tvedt syntes imidlertid ikke at den forlangte betaling var så urimelig. Han syntes derimot at Thor A. Gredung var for billig. I et brev til fogden i Sogn påpekte han at turen frem og tilbake over breen tok minst 2 døgn. Likevel ble han pålagt av amtet: “[...] at opfordre til Anbud paa Overtagelse af heromhandlende Veivisertjeneste”. (Ibid. Brev 23. mar og 4. apr. 1882).

Tydeligvis var det mindre konkurranse om den ledige veiviserstillingen i Jostedalen enn i Oppstryn. Dette tyder på at det var få jostedøler som var kompetente veivisere på Jostedalsbreen på denne tiden. Oppfordringen til å komme med anbud ble igjen opplest på kirkebakken og hengt opp i prestegården uten at noen meldte sin interesse. Først etter en muntlig henvendelse meldte det seg to karer; Anders N. Faaberg igjen og gårdbruker Lars Larsson Lien (1853-1917). Det bemerkes også at Faaberg ikke hadde trukket sitt anbud tilbake, og lensmann Tvedt understreket ovenfor fogden i Sogn at sistnevnte utvilsomt var den mest erfarne veiviseren. (Ibid. Brev 12. jun.1882).

Så vanskelig var det å finne en kvalifisert veiviser i Jostedalen, som kunne bli enig med amtet om en rimelig godtgjørelse, at amtmannen i Nordre Bergenhus Amt ba Marine- og Post Departementet om å få lov til å utsette beskikkelsen av ny veiviser. Dette hadde departementet ingenting imot og dermed ble ansettelsen utsatt. (Ibid. Brev 19. sep. 1882). Når forhandlingene ble tatt opp på nytt året etter ble Rasmus L. Faaberg gjort oppmerksom på følgende:

[...] at det i nægtende Fald antagelig vil i Reisebøger og lignende blive indtaget til Underretning for de Reisende, at de ville kunne paaregne billigere Veiviser i Opstryn end i Jostedal, hvoraf Følgen antagelig vil blive, at Overgangen over Bræen i Regelen vil blive foretaget fra Opstryn

og ikke fra Jostedal. (Ibid. Brev 9. mars 1883).

På denne henvendelsen svarte Rasmus L. Faaberg at “[...] det maatte blive til en Byrde, forbundet med Andsvar og direkte Tab, at overtage Veivisertjenesten over Bræen for en Betaling som den i Kontrakten opstillede [...]”. (Ibid. Brev 3. apr. 1883). Disse langvarige forhandlingene bekrefter at enkelte veivisere sannsynligvis foretrakk å være “selvstendig næringsdrivende” så lenge det ikke var konkurranse om veiviseroppdragene. I Oppstryn var konkurransen stor og Gredung foreslo bare 8 kr som rimelig godtgjørelse pr. veiviseroppdrag. I Jostedalen ser det derimot ut som om Faaberg hadde monopol og nektet å skrive kontrakt med mindre betalingen var på kr 20 pr. veiviseroppdrag.

Mens forhandlingen pågikk kunne Faaberg uanfektet fortsette sin veiviservirksomhet. Høsten 1885 kom det sågar inn en klage på takstene han opererte med. Det var herrene M. Daniel Friele fra Bergen og Herman Wedel Jarlsberg fra Christiania som uttrykte sin misnøye etter en tur over breen i august. De hadde skrevet klagen inn i en: “[...] Bog til antegning af Reisende [...]”, på gården Greidung, og klagen ble videresendt til amtmannen av lensmann A. Lund i Stryn. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 14. des. 1885. Ibid, brev 23. okt. 1885, Gredung, NBA's førerhåndbok for årene 1883 - 1940).

Hvilke følger dette fikk for Faaberg er uvisst. I arkivet finnes det ikke korrespondanse i saken før fra april året etter. Da hadde saken tatt en helt ny vending. På initiativ fra lensmannen i Jostedalen erklærte nemlig Rasmus L. Faaberg seg villig til å skrive under på kontrakten med Nordre Bergenhus Amt. På de samme vilkårene som Thor A. Gredung inngikk på i 1883. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 1883-1886. Brev 9. april 1886. Ibid, og 12. apr. 1886). Kontrakten mellom Rasmus L. Faaberg og Nordre Bergenhus Amt ble undertegnet av veiviseren den 29. april 1886 og av amtet den 31. mai samme år. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 1883-1886. Kontrakt 31. mai 1886).

Veiviserkontraktene reforhandles

I januar 1890 kom det en henvendelse til amtet i forbindelse med prisene på veivisertjenesten.¹¹ Brevet er et godt eksempel på at en frivillig organisasjon prøver å påvirke det offentlige til fordel for

¹¹ De kontraktfestede prisene for en veiviser var 12 kroner for hver tur mellom Greidung og Faaberg, med et tillegg på 2 kroner hvis turen tok mer enn 14 timer. For bærer skulle det betales 10 kroner mellom 14. april og 29. september og 8 kroner ellers i året. I tillegg kom avgifter for leie av utstyr. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Kontrakt 31. mai. 1886).

sine egne medlemmer. Avsenderen var nemlig Den Norske Turistforening, som ønsket å forandre prisene på veivisertjenestene over Jostedalsbreen til fordel for turistene:

Man finder den efter Kontrakten heraf flydende Betaling adkillig for høi og antager, at den i betragtelig grad vilde hindre Turister fra Overgangen over Bræen. Turistforeningen vil, som efter deres mening passende Godtgjørelse nævne: For føreren Kr 12.00, de fornødne Rekvisita som Taug, thi m.a. iberegnet. For Bæreren Kr. 6.00 [...]. (Ibid. Brev 24. jan. 1890).

Anmodningen fra DNT ble tatt til følge av amtmannen og Thor A. Gredung ble forespurt om han var villig til å inngå kontrakt på disse nye betingelsene. På dette svarte han som følger:

Deres ærede skrivelse er modtaget og Bemerket. Jeg skulde ønske at Lensmanden vilde gjøre sig en tur over Justedals-Bræen - Jeg skal følge ham for ingen Betaling - saa er jeg sikker paa at de ikke vilde synes at Førerlønnen er for høi. At faa Bærer for Kr. 6 tror jeg vilde Blive en umuelighed da det er som oftest paa den travleste aarstid [...]. Nogen skikkelig mand kan ikke faaes at bære over Bræen for Mindre end Kr. 10 og at reise alene er umuligt. Jeg er sikker paa at alle som har reist der, ikke synest at Betalingen er for høi og jeg er ligeledes sikker paa at de ikke vil faa nogen paalidelig fører at reise for Mindre Betaling. (Ibid. Brev 30. jan. og 13. feb. 1890).

Likevel ser det ut til at Thor A. Gredung gikk med på et kompromiss. I et annet brev bekreftet han nemlig at han gikk med på at betalingen skulle være 18 kroner for 2 mann, slik DNT hadde foreslått. Dette var 2 kroner mindre enn det kontrakten fastslo for perioden mellom 14. april og 29. september. Amtmannen ser ut til å ha klart å overtale Thor A. Greidung ved å love ham 14 kroner hvis han lot være å ta med seg bærer og gikk alene over breen. (Ibid. Brev 17. feb. 1890). På den måten kunne amtmannen imøtekomme anmodningen fra DNT uten å komme i konflikt med veiviseren i Oppstryn.

Det samme tilbudet som Gredung gikk inn på her ble også forelagt Rasmus L. Faaberg i Jostedalen. Amtmannen husket nok de årelange forhandlingene med Faaberg fra noen år tilbake og gav lensmannen følgende ordre:

Vægrer han sig derfor, anmodes Hr. Lensmanden om at undersøge og meddele, om der er nogen anden bekvemt boende, paa Bræen kjendt, paalidelig Mand, der vil indgaa paa saa danne Vilkaar. Kan man ikke faa afsluttet Kontrakt paa de anførte Betingelser med nogen til Veiviser skikket Jostedøl, vil der antagelig opstaa spørgsmaal om at henvise de reisende, der ønsker at gaa over Jostedalsbræen, til at indrette Reisen saaledes, at de befare Bræen med Stryn som Udgangspunkt, saaledes at Veiviser i Jostedal bliver overflødig. (Ibid. Brev 26. feb. 1890).

Rasmus L. Faaberg sitt svar ble et bestemt nei og lensmannen startet enda en gang undersøkelser om hvorvidt det fantes andre aktuelle veiviserkandidater i Jostedalen. (Ibid. Brev 18. mar. 1890). Igjen var det Lars Larsson Lien som meldte sin interesse:

Angaaende hans Kvalificationer oplyses, at han er i sin kraftigste Alder og er en frisk Kar. Paa Bræen siger han sig godt Kjendt, og er det mig bekjendt, at han i de Aar jeg har været bosat her, tildels flere gange om Aaret, har befaret Bræen. (Ibid. Brev 25. mar. 1890).

I motsetning til Faaberg aksepterte Lien betingelsene oppsatt av Nordre Bergenhus Amt, men betvilte at han kunne skaffe en bærer for bare 6 kroner. (Ibid. Brev 18. mar. og 25. mar.1890). Likevel anmodes fogden om å la lensmannen i Jostedalen avslutte kontrakten med Rasmus L. Faaberg og å la det skrives ny kontrakt med Lars L. Lien. (Ibid. Brev 23. og 29. apr. 1890). ”Rasmus Faaberg modtog Opsigelse og fratraadte 31. juli fra hvilken Tid Lars Lien har forpligtet sig”. (Ibid. Brev 29. aug. 1890). Lien fungerte dermed som amtets veiviser f.o.m. sommeren 1890. I hvert fall mens han var hjemme. Lien var nemlig også fehandler og var ute på ferdifter i lengre perioder av gangen. (Ibid. Brev 27. aug. 1890 og 4. feb. 1891).

Veiviser på ny rute fra Olden

I 1880 var John Andreas Snethun, og trolig også Johannes Eriksen Snethun, med på å gjenoppta bruken av den gamle ferdselsveien mellom Krundalen og Loen, som ikke hadde vært i bruk siden 1814. Utover i 1880-årene begynte de å føre reisende over denne ruten til Nordfjordbygdene Loen og Olden. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 18. mar. 1890, Notiser. DNT årbok 1881, E.B.H. 1884.).

Etter hvert som turistene begynte å søke nye ruter på breen ble det aktuelt for Nordre Bergenhus Amt å vurdere ansettelse av nye veivisere. Ifølge lensmannen i Jostedalen så det ut som om overgangen mellom Krundalen og Olden: “[...] ville fortrænge Faaberg - Strynelinjen”, og ut fra dette anbefalte han amtmannen å skrive kontrakt med begge Snethun-karene, samt med Jacob Næsdal, som tok på seg veiviseroppdrag fra Olden. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 18. og 25. mar. 1890, Øyane. 1994). Amtmannen fulgte rådet og beordret fogden i Sønd- og Nordfjord til “[...] at undersøge mod hvilken billigste Betaling en i Olden bosat, bekvemt boende og til Fører skikket mand og indgaa Kontrakt om veivisertjenesten til Krondalen i Jostedal. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br. Brev 23. apr. 1890).

I Olden kunne M. Bødal opplyse, på vegne av Anders Ellingsen Brigsdal og Rasmus Rasmusson Aabrekke (1864-1918), at disse hadde gjort seg kjent på ruten mellom Olden og Krundalen og var interessert i veiviseroppdrag: "En eller begge af ovennevnte er villige at paatage sig at være fører for Reisende over Bræen. Begge har en fast Karakter og er paalidelige Karle". (Ibid, Brev 5. jun. 1890, Aaland 1932). I det samme området ble forøvrig Jens Gabriel Rustøen nevnt som en annen aktuell kandidat. (Ibid, Brev 30. juni 1890). Men fogden anbefalte amtmannen å ansette Brigsdal og Aabrekke. (Ibid. Brev 17. jul. 1890). Saken avsluttes imidlertid fra amtmannens side sommeren etter, uten at noen var ansatt. I juni 1891 fikk amtmannen nemlig et brev fra Den Norske Turistforening's sekretær der det stod at Lars Jansson Batalden, etter anbefaling fra enkelte turister, var ansatt som foreningens fører fra Olden, mellom Olden og Krundalen:

Da den norske Turistforening ifølge Skr. af 2 d.M har truffet Overenskomst med Lars Jansen Batalden i Olden som fører paa Bræovergangen mellem Olden og Krundalen i Jostedal, findes ikke grund til videre Forføining [...]. (Ibid, Brev. 18. jun. 1891).

Dette gjorde amtets engasjement i saken overflødig, og jeg har ikke funnet noen annen korrespondanse som omhandler dette i amtmannens arkiv. For fullstendig oversikt over veivisere fra Olden i perioden 1890 - 1940, se tabell 6.

Veiviser på ny rute fra Krundalen

Parallelt med arbeidet med å finne en veiviser fra Olden ble lensmannen i Jostedalen beordret til å inngå kontrakt med en veiviser i Krundalen, for overgangen mellom Krundalen og Olden. (Ibid. Brev 29. apr. 1890). Dette ble imidlertid vanskelig:

I Krundalen har det ikke lykkedes at faa engasjeret nogen Veiviser, hvilket mulig har sin Grund i at, de, der kunde være Spørgsmaal om, er Driftebønder, som paa den Aarstid derfor ikke ville være bundet ved nogen Forpligtelse. (Ibid. Brev 4. feb. 1891).

Snethun-karene som bodde i Krundalen var tydeligvis ikke interessert. Dessuten var behovet for en egen veiviser i Krundalen omdiskutert, fordi Lars L. Lien, som hadde veiviseransvaret mellom Fåberg og Greidung, bodde slik til at han også kunne føre turister over til Olden. (Ibid. Brev 27. aug. 1890). I 1891 hadde Nordre Bergenhus Amt altså bare to ansatte veivisere, Lars L. Lien i Jostedalen og Thor A. Gredung i Oppstryn. P.g.a. et gryende engasjement fra Den Norske Turistforening hadde amtet avsluttet arbeidet med å ansette veivisere på de nye breovergangene. Engasjementet fra DNT sin side skulle vise seg å være så stort at de ønsket å ta over hele organiseringen av veiviservesenet på Jostedalsbreen.

Veiviservesenet privatiseres

Det var trolig økningen i fjellturismen i Norge generelt, på slutten av 1800-tallet, som førte til at Den Norske Turistforening startet organiseringen av sitt landsomfattende patentførervesen i 1890. (S.A.B. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Sk.st. In. S. 2 A 3. 1843-1936. Brev 30. mai 1890). I forbindelse med dette førervesenet var det også naturlig å ansette breførere i bygdene rundt Jostedalsbreen. Den 30. mai 1890 henvendte Andersen Aars, sekretæren i DNT, seg til amtmannen for Nordre Bergenhus Amt i denne sakens anledning:

Saaledes som det muligens vil være Herr Amtmanden bekjendt, vil Turistforeningens Direction gjennem Istandbringelse og Uddeling af Førerbøger udfærdigede nogenlunde i Lighed med dem, hvormed deres Førere er forsynede, forsøge om muligt at faa istandbragt en Ordning af vort Lands Førervesen, der neppe under nuværende Forholde kan siges at modsvare de Fordringer som det stedse voksende Turistliv stiller dertil. (Ibid).

Videre i brevet ble det foreslått at amtets to veivisere i Oppstryn og Jostedalen skulle utstyres med turistforeningens førerpatent og det opplyses i tillegg at “[...] der allerede fra Turistforeningens side er skeet Henvendelse til Johannes Vigdal i Hafslø [...] og [...] Lars Jensen Batalden i Oldøren [...]”. (Ibid). Amtmannen var positiv til turistforeningens initiativ og konkluderte med at: “Antagelig vilde det være bedst, at disse sager helt overgik fra amtet til turistforeningen”. (Ibid. Brev 3. jun. 1890). I svaret fra amtmannen opplyses det videre om arbeidet som var blitt gjort i forbindelse med undersøkelsene rundt eventuelle ansettelse av veivisere i Olden og Krundalen. Amtmannen kunne også informere om at det var behov for veivisere mellom Fjærland og Lunde i Jølster, samt mellom Loen og Jostedalen. (Ibid).

I 1890 ble 18 bre- og fjellførere ansatt av DNT som patentførere i ulike deler av fjell-Norge. Tre av dem hadde patent på en eller flere breoverganger på Jostedalsbreen med utgangspunkt fra gården eller bygda hvor de selv bodde. Disse var Thor Antonsen Gredung i Oppstryn, Lars Larsson Lien i Jostedalen og Lars Jansson Batalden i Olden. I tillegg ble Johannes Hansson Vigdal fra Hafslø patentfører for Jostedalsbreen og Hurrungane. Nordre Bergenhus Amt avsluttet sannsynligvis sitt engasjement rundt førervesenet i løpet av 1891. Fra tiden etter 18. juni finnes det i hvert fall ingen korrespondanse i sakens anledning i amtmannens arkiv.

Forkortelser

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Ymse. 1 K 1. L. 4. Vegv. Jost.br.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. Ymse. 1 K 1. Legg 4. Vegvisarar, Jostedalsbreen.

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. Sk.st. In. S. 2 A 3. 1843-1936.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. Skysstasjonar. Indre Sogn. 2 A 3. 1843-1936.

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 7. 1879-1882.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. I.C.a. Journal 7. 1879-1882.

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.C.a. Jrl. 1883-1886.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. I.C.a. Journalene fra tidsrommet 1883-1886.

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. XIII. I.B. Kb. 1. 25.7. 1826-31. 12. 1830.1829. No. 21.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. I.B. Kopibok 1. 25.7. 1826-31. 12. 1830.1829. No. 21.

SAB. L.m. Str. og Innv. 27,7. Jrl 1856-1863.

= Statsarkivet i Bergen. Lensmannen i Stryn og Innv. 27,7. Journal 1856-1863.

SAB. Fylk.m. S. og Fjrd. I.Aa. Kol. k.b. 35. 1845-1846.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. I.Aa. Kollegiale kopibøker. 35. 1845-1846.

SAB. Fylk.m. S og Fjrd. XIII. Skys.st. Indr. S. 2 A 3. 1843-1936.

= Statsarkivet i Bergen. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. Skysstasjonar. Indre Sogn. 2 A 3. 1843-1936. Futearkivet. Sogn futedømme.

SAB. Sogn F.g.d. Dag.b. Skysst. Nigar Jost.d. 1875-1879.

= Statsarkivet i Bergen. Sogns Fogderi. 1875 -1879. Dagbog for Skydsstationen Nigar i Jostedal Sogn.

SAB. S.f. Skyss d.b. Skysst. Mkl.m. Jost.d. 1837-1884.

= Statsarkivet i Bergen. Sogn futedømme. 1837 -1884. Skydsdagbog for Skydsstationen Myklemyr i Jostedal.

SAB. Kop. F-p. vedl. br. f. DNT t. NBA. 30. Mai 1890.

= Statsarkivet i Bergen. Kopi av Fører-Patent vedlagt brev fra A. Aars i DNT til amtmannen i Nordre Bergenhus Amt. 30. Mai 1890.

Regl. For førere. DNT. F-p. Årb. 1911.

= Regler for førere der er meddelt Den Norske Turistforenings førerpatent. DNT årbok 1911.

Utrykte kilder

Arkivmateriale fra Statsarkivet i Bergen

Folketelling 1865. 331 B. Stryn.

Futearkivet. Sogn futedømme. Dagbog for Skydsstationen Nigar i Jostedal Sogn.

Sogns Fogderi. 1875 -1879.

Futearkivet. Sogn futedømme.

Skydsdagbog for Skydsstationen Myklemyr i Jostedal. 1835 -1884.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. I.C.a.

Journal 7. 1879-1882. Samt journalene fra tidsrommet 1883-1886.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. I.Aa.

Kollegiale kopibøker 40. 1855-1858.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. I.B.

Kopibok 1. 25.7. 1826-31. 12. 1830.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII.

Skysstasjonar. Indre Sogn. 2 A 3. 1843-1936.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. XIII. Ymse. 1 K 1. Legg 4.

Vegvisarar, Jostedalsbreen. 1826-1829 og 1882-1891.

Lensmannen i Stryn og Innv. 27.7. Journal 1856-1863.

Brev, notater og patentførerhåndbøker i privat eie

Gredung, Thor A. Nordre Bergenhus Amt's (NBA) førerhåndbok for årene 1883-1940.

I privat eie hos Tor Greidung i Oppstryn

Gredung, Thor A. Den Norske Turistforening's (DNT) patentførerhåndbok for årene 1890-1907.

I privat eie hos Jostedalsbreen Nasjonalparksenter.

Greidung, Rasmus og Skåsheim, Anders. Fedrifter over Jostedalsbreen til Sogn. Brev. 1951-1952.

I privat eie. Eieren av originalen er ukjent for meg.

Grønfur, Per. Fører-patent for årene 1935-1939. I privat eie hos DNT v/Claus Helberg.

Haugen, Anders. Sessions Resolution for Anders Andersen Haugen. 1829.

“Sessions-Deputation for det Sognske nationale Jægercorps den 13de October 1829”.

Eieren ønsker å være anonym.

Trykte kilder

Aaland, Peder: Skreppekarer og skreppehandel. *Årbok for Nordfjord 1986*, 15 - 18.

Aaland, Jacob: *Nordfjord fraa gamle dagar til no. II.*

Dei enskilde bygder. 3. Innvik-Stryn. II del. Utgjeve av ei nemnd. Sandane 1932.

B: En overgang over Justedalsbræen. *DNT årbok 1875*, 148 - 153.

Bohr, Gottfried: Om isbræerne i Justedalen og om Lodalskåbe. *DNT årbok 1874*, 88 - 102.

Buch, Leopold von: *Resa igenom Norrige åren 1806, 1807 och 1808.*

Strinholm och Haeggström. Stockholm 1814.

DNT: Notiser. *DNT årbok 1881*, 165. *DNT årbok 1895*, 90 - 93. *DNT årbok 1897*, 75.

E. B. H: En overgang over Jostedalsbæen. *DNT årbok 1884*.

Foss, Matthias: *Kort beskrivelse over Justedalen*. Thaarups Magazin 2, 1803.

Helland, Amund: *Norges land og folk. Topografisk-statistisk beskrivelse over Nordre Bergenhus amt.*

Aktie bogtrykkeriet. Kristiania 1901.

Helland, Amund: *Norges land og folk. Topografisk-statistisk beskrivelse over Søndre Bergenhus amt.*

Aktie bogtrykkeriet. Kristiania 1896.

Keilhau, Baltazar Mathias: Keilhaus og Boecks forsøg på at bestige store Lodalskåbe.

DNT årbok 1874, 103 - 108.

Neumann, Jacob: *Bemærkninger af Biskop J. Neumann paa hans Visitats-Reiser i Bergen Stift i Aarene 1823, 1824 og 1825*. Universitas Bergensis.

Schmidt Julius August: *Love, Anordninger, Tractater, Resolutioner, kundgjørelser, Departementsskrivelser, Circulær m.m. for Kongeriget Norge i Tidsrummet 1814-1848*. Chr. Tønsbergs forlag. Christiania 1849.

Øyane, Lars: *Gards- og ættesoge for Luster kommune. Band V - Jostedal sokn*. Luster kommune, kulturetaten 1994.